

Jacqueline van Paaschen: Mondriaan en Steiner, wegen naar nieuwe beelding

Uitgeverij Komma, 2017, 191 pp.

Voor ons, twintigste- eeuwers, is abstracte kunst, non-figuratieve kunst een bekend verschijnsel. Het bestond nog niet toen Piet Mondriaan geboren werd (1872). Hij zou een van de pioniers worden van deze, wat hij noemde 'nieuwe beelding'.

Het was al lang bekend dat Piet Mondriaan, nadat hij aanvankelijk traditionele landschappen schilderde, zich verdiepte in de Theosofie en zich daardoor liet inspireren.

Maar in 1993 lukte het Hans Janssen, conservator van het Gemeente Museum die het boek inleidt, niet om in Amerika Evolutie mee naar Nederland te krijgen voor een grote expositie in Den Haag. Dit duidelijk door esoterie geïnspireerde werk mocht van de Amerikanen geen rol spelen in de beeldvorming over Mondriaan: 'er was sprake van zuivering'.

En dit is pas het voorwoord. Het laat zien dat de beeldbepaling van Mondriaans kunst omstreden is.

Dit boek maakt duidelijk welke inspiratiebronnen de kunstenaar mede bewogen hebben. Daar is al in eerdere publicaties over geschreven maar het is nooit eerder zo goed gedocumenteerd en uitvoerig uit de doeken gedaan.

In 1908 houdt Rudolf Steiner voordrachten in Nederland. Zeker een daarvan heeft Mondriaan bezocht. De samenvattingen van deze 8 voordrachten had Mondriaan in zijn bezit. Hij heeft ze in 1940, vluchtend voor de oorlog in Europa, vanuit Parijs mee naar Amerika genomen (waar hij in 1944 overleed). Dit is op zich al veelzeggend want Mondriaan hechtte weinig aan bezittingen.

Jacqueline van Paaschen heeft het kleine boekje, dat in Amerika in een bibliotheek wordt bewaard, daar gekopieerd. Het is het kerndocument van haar boek en de 64 bladzijden staan achterin afgedrukt. Zij laat zien dat de inhoud ervan, en speciaal die plaatsen die Mondriaan met een potloodstreep heeft gemarkeerd, zijn werk als schilder mee bepaald hebben. Zij kan dat omdat zij goed thuis is in het werk van Mondriaan en ook in de Antroposofie.

Mondriaan had al eerder werk van Blavatsky gelezen. Hij had behoefte aan innerlijke scholing. Deze voordrachten geven daar aanwijzingen voor die Mondriaan heeft opgevolgd.

Na het bezoek van Steiner heeft hij ook werken van hem in Nederlandse vertaling gelezen.

Maar Mondriaan ging zijn geheel eigen weg. Dat maakt het boek, mede met behulp van vele reproducties heel duidelijk. Die weg hield voor Mondriaan in dat hij op geleide van zijn innerlijke scholing, de fysieke werkelijkheid steeds meer achter zich liet.

Rudolf Steiner, die in eerste instantie geen kunstenaar was, miste in de Theosofische Vereniging het kunstzinnige element. Toen hij dat, met krachtige steun door Marie von Sivers, inbracht in het grote internationale congres van de Theosofische Vereniging in München, 1907, vond dat niet veel weerklank. Er was een zekere weerstand bij de leden van de Theosofische Vereniging in Nederland, Frankrijk en Engeland tegen het kunstzinnige in samenhang met de theosofie. Volgens Jacqueline van Paaschen was dat 'de ware reden waarom de Antroposofische Vereniging niet als een deel van de Theosofische Vereniging kon blijven voortbestaan.'

In 1921, Mondriaan verbleef toen in Parijs, stuurde hij zijn brochure *Le Néoplasticisme* met een begeleidende brief naar Rudolf Steiner. Dat was een spannende stap voor Mondriaan. Zijn kunst en opvattingen daarover waren immers mede de vrucht van de door Steiner aangegeven scholingsweg. Maar er kwam geen antwoord. Buitengewoon teleurstellend voor hem.

Jacqueline van Paaschen schrijft in de inleiding dat ze een poging doet 'om de genieën Mondriaan en Steiner te doorgronden en wederom, zij het postuum, met elkaar in contact te brengen. Niet met elkaar in overeenstemming.

Van 7 – 12 april 1922 geeft Rudolf Steiner een wetenschappelijke cursus in Den Haag. Mondriaan was er niet bij aanwezig. Op zondagavond 9 april, als een soort intermezzo spreekt Steiner over de beeldende kunst. 'Deze voordracht kan men opvatten als het impliciete antwoord van Steiner op de brief van Mondriaan en zijn meegestuurde boekje', aldus van Paaschen.

Ten slotte laat de schrijfster zien dat Mondriaan veel later, in 1943, hij zou overlijden in 1944, zijn ietwat dogmatische opvattingen over kleur en lijn achter zich heeft gelaten, zoals dat ook blijkt uit zijn onvoltooide laatste werk *Victory BoogieWoogie*.

Dit zijn enkele grepen uit dit spannende, baanbrekende en goed leesbare boek, dat bovendien mooi is vormgegeven. Mondriaan zou het met plezier in de hand hebben genomen.

Ten slotte nog een tip. Museum DE PONT in Tilburg besteedt dit jaar aandacht aan het thema 'Mondriaan tot Dutch Design' 'Waar zijn sporen van Mondriaan en De Stijl terug te vinden in de kunst van vandaag?' Er zijn thematische rondleidingen, een speciale audiotour, concerten en lezingen. Zie www.depont.nl

Jaap van Waning
Zutphen, oktober 2017